

УДК 159.922

ЧЕБОТОВА Яна Валентинівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТА-ДИЗАЙНЕРА ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВНЗ

В статті усебічно розглядається стан розробленості проблеми психологічної готовності особистості студента-дизайнера до творчої діяльності у межах процесу дизайн-проектування. Зазначено, що методи активізації творчого процесу в дизайні суттєво впливають на його ефективність та продуктивність. Дані положення набувають своєї ваги саме в умовах навчального процесу у ВНЗ.

Ключові слова: психологічна готовність, творчість, дизайн, креативність, процес навчання.

Постановка проблеми. Успішність професійної діяльності у сфері дизайну передбачає психологічну готовність фахівця до вирішення специфічних творчих задач найбільш продуктивними методами. Дослідження передбачає осмислення теоретичних основ психологічної готовності до творчої діяльності дизайнера, експериментальне дослідження структури творчого процесу в дизайні, розробку навчально-методологічних матеріалів на основі отриманих даних.

Ефективність професійної діяльності у сфері сучасного дизайну на практиці визначається не тільки практичними навичками виконавця в образотворчому мистецтві та проектуванні, а й якісним рівнем творчого розвитку, здатністю до креативного та продуктивного вирішення поставлених завдань.

Існуючі у практиці ВУЗівської підготовки дизайнерів вимоги не враховують сучасного стану проблеми. Підготовка фахівців, як і раніше, заснована на завданнях, що виконуються

за зразком. Як не дивно, навіть у такій творчій професії, як дизайнер, наявність суто творчих завдань є рідкістю. Основні навчальні процеси і вправи спрямовані на повторення вже існуючих зразків. Означена схема навчання у своїй основі використовує такі мисленеві процеси як сприйняття, пам'ять, увага та ін. Це, у свою чергу, обумовлено тим, що навіть новий матеріал сформований у вигляді готових алгоритмів, для засвоєння яких студенту не треба аналізувати, створювати новітні шляхи подолання проблемної ситуації. Учня треба тільки запам'ятати засоби проектування і нібито результат їх використання завжди буде якісним. Але реальність свідчить, що результати отримані без пошукового процесу, в дизайні є стандартними і часто-густо просто дублюють раніше створені зразки. Тобто якісним в дизайні вважається не просто гармонійний проектний образ, а новітній гармонійний проектний образ. Просте повторення раніше отриманих результатів сприймається як просте дублювання і не визначається замовником як прийнятний проектний образ. Одним із найважливіших показників якості в дизайні є новизна образів дизайн-об'єкту, що проектується. Процес навчання в дизайні повинен містити перш за все опанування засобів продуціювання новітніх образів та нових засобів бачення візуального матеріалу. Психологічною опорою означеного процесу є образно-просторове мислення, уява, креативність та інші складові творчого мислення.

Виходячи з цього, можна визначити основні пріоритети в підготовці дизайнерів-практиків:

- основою професійного навчання має бути оволодіння практичними навичками в образотворчому мистецтві та дизайн-проектуванні;
- теоретична підготовка повинна охоплювати сфери теорії дизайну, психології мистецтва та творчості, історії мистецтва тощо;
- психологічна готовність фахівців до практичної роботи визначається сформованістю та взаємопов'язаністю основних

психологічних процесів, що зумовлюють готовність до діяльності дизайнера.

Основна проблема дослідження психологічної готовності до творчої діяльності студента-дизайнера полягає в з'ясуванні рівнів сформованості її основних складових – професійної компетентності (знання та навички з образотворчого мистецтва та дизайну), психологічних процесів (просторового мислення, образної пам'яті, сприйняття, уяви, креативності, почуттів, волі та ін.), біопсихічних процесів (темпераменту, вікових якостей).

Ми вважаємо, що креативність є одним із вагомих показників сформованості психологічних процесів, що зумовлюють психологічну готовність до творчої діяльності дизайнера.

Аналіз основних досліджень та публікацій. В основі готовності до творчої діяльності дизайнера лежить складне багаторівневе теоретичне поняття – готовність до творчості в цілому.

Дослідженням його займалися багато науковців, що виробили декілька підходів та трактовок. Так, С.Л. Рубінштейн та Б.Г. Ананьев розглядають готовність до діяльності як наявність здібностей до її виконання, П.Б. Ганушкін, А.Ц. Пуні та В.М. М'ясищев як психологічний стан особистості, Е. Еріксон як психологічний процес, Н.Д. Левітов як часову готовність та працездатність. Як ми бачимо, психологічна наука не має одноставного визначення щодо поняття готовності до діяльності в цілому. Це обумовлено різними теоретичними підходами дослідників, але всі вони згодні в тому, що це складна структура взаємопов'язаних елементів.

Дещо інший напрямок мають дослідження готовності до різних видів професійної діяльності педагогічної (П.П. Горностай, В.А. Сластьонін, О.Л. Жук, Е.А. Чернічкіна), медичної (В.І. Ораховський, І.С. Світенко, М.І. Жукова), управлінської (Л.М. Карамушка, О.А. Філь), діяльності психолога (Л.В. Долінська, В.Г. Панок, Н.В. Чепелева). У цих дослідженнях основний акцентом є когнітивні процеси, що обумовлюють професійну компетентність та психологічну

сформованість особистоті. Загалом у структурі психологічної готовності до діяльності науковці виділяють наступні компоненти: мотиваційний, орієнтовний, операційний, вольовий, оцінний, когнітивний, особистісний, психологічний, професійний та інші.

Готовність до праці є окремим напрямком у дослідженнях про психологічну готовність, бо це інтегративний процес, що об'єднує багато напрямів діяльності. В.О. Моляко визначає декілька складових щодо структури загальної та психологічної готовності до праці – психофізіологічні якості особистості та фізіологічні складові, образование та ін. Основними психологічними компонентами готовності до праці є знання, навички та мотиви до діяльності. У працях Т.В. Кудрявцева психологічна готовність до праці випускників навчальних закладів визначається як багаторівнева структура, що містить декілька компонентів: професійні якості, знання та навички в професійній діяльності, емоційні та вольові якості особистості, мотиви до праці тощо.

Аналізуючи проблему психологічної готовності, Л. Сохань, І. Єрмакова, Г. Несен визначають наступні компоненти: мотиваційний – відповідальність за виконання завдань, почуття обов'язку; орієнтаційний – знання й уявлення про особливості та умови діяльності, її вимоги до особистості; операційний – володіння знаннями та навичками у професійній сфері діяльності; вольовий – самоконтроль, уміння діяти; оцінний – самооцінка своєї підготовленості.

Деякі дослідники (Р.І. Лучечко) вважають достатнім таку структуру компонентів – мотиваційні, професійні, психологічні. Російський психолог В.О. Сластьонін виділяє наступні компоненти професійної готовності до діяльності: психологічна готовність як сформованість певного ступеня спрямованості на професійну діяльність; практична готовність як наявність сформованих і професійних умінь і навичок; науково-методична готовність як володіння повним обсягом суспільно-політичних, психолого-педагогічних та фахових знань, необхідних для професійної діяльності; фізична готовність, як стан здоров'я та

фізичного розвитку, що відповідає вимогам професійної діяльності і професійної працездатності; психофізіологічна готовність як наявність передумов для професійної діяльності та професійно значущих рис особистості.

Аналізуючи праці багатьох психологів, що досліджували проблематику психологічних готовності до діяльності загалом та до професійної творчої діяльності можна констатувати, що всі компоненти готовності, виявлені різними дослідниками знаходяться в тісному взаємозв'язку.

Виходячи з результатів, що були отримані представниками різних шкіл психології та узагальнюючи їх, можна зробити такі висновки, що готовність до діяльності складається з трьох блоків: 1) сенсорна характеристика індивіда – показники, що відповідають біофізіологічним характеристикам суб'єкта діяльності; 2) показники, що відповідають різноманітним вимогам виконання трудової діяльності; 3) набір психічних властивостей, станів та процесів (психологічний рівень).

Ми вважаємо, що готовність до творчої діяльності викладача-дизайнера слід визначити як інтегративну – таку, що містить декілька складових: педагогічну, проектно-творчу, керівну (навчальним процесом учнів), виробничо-технологічну, здатність до самонавчання та підвищення кваліфікації протягом усього життя.

Останній компонент ми визначаємо як один із найважливіших. Багато напрямів діяльності в сучасному світі вимагають такого підходу до професії. Але діяльність дизайнера тут знаходиться в особливому положенні, бо вона є визначальною для векторів напрямку в розвитку багатьох суспільно значущих видів діяльності (мода та технологія виробництва одягу, дизайн інтер'єру та будівництво житла, реклама та розвиток інтерактивних комунікаційних технологій, мистецтво та освіта).

Основна ідея дослідження полягає в тому, що психологічна готовність до творчої діяльності дизайнера є важливим показником ефективності навчального процесу на дизайнерських спеціальностях. Вона виступає важливим

інструментом його контролю. Це потребує забезпечення якісно нового рівня діагностики та контролю за формуванням у процесі навчання основних психологічних умов готовності до творчої діяльності дизайнера. Методи активізації творчого процесу в дизайні суттєво підвищують його креативність та продуктивність (тобто свідоме використання методів активізації творчості на певних етапах процесу проектування впливає на ефективність кінцевого результату). Як наслідок, вони впливають на рівень сформованості умов психологічної готовності до фахової діяльності після закінчення навчання.

Об'єкт дослідження – управління творчим процесом у дизайн-проекуванні в умовах ВНЗ.

Предмет дослідження – особливості психологічної готовності студентів-дизайнерів до творчого процесу в дизайн-проекуванні.

Мета дослідження – на основі теоретичного, ретроспективного та системного аналізу сучасних психологічних досліджень обґрунтувати теоретичні основи психологічної готовності до творчої діяльності студента-дизайнера, що є показником якісного рівня його підготовки. На основі теоретико-методологічних й методологічних засад досліджуваної проблеми створити й експериментально перевірити модель творчого процесу студента-дизайнера.

Основні завдання дослідження:

– на основі узагальнення наукових положень психологічної, філософської, педагогічної вітчизняної та зарубіжної літератури здійснити аналіз проблеми психологічної готовності до творчої діяльності дизайнера та з'ясувати стан її розробленості;

– схарактеризувати основні методологічні підходи до розв'язання досліджуваної проблеми;

– визначити закономірності, принципи, концептуальні положення та сутність роботи щодо формування психологічної готовності до творчої діяльності дизайнера;

– на основі визначених теоретико-методологічних та методичних засад розробити модель технології формування

системи психологічної готовності до творчої діяльності дизайнера;

– на основі психологічного аналізу функціонування творчого процесу в дизайні виявити фактори, що знижують або підвищують ефективність формування особистісних, емоційних, комунікативних якостей особистості, що зумовлюють психологічну готовність до творчої діяльності дизайнера;

– на основі визначених науково-методичних принципів розробити серію учбово-методичних посібників та підручник із мультимедійною підтримкою з методології творчості в дизайні, що будуть сприяти упровадженню методів активізації творчого процесу в навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виконання означених завдань надасть нам можливість проаналізувати процес формування психологічної готовності до творчої діяльності дизайнера з точки зору структурної побудови та послідовності, виявити компоненти, що мало досліджені та не мають достатньої уваги у процесі навчання. Ми вважаємо, що когнітивні компоненти цієї структури є найбільш вагомими оскільки ми досліджуємо готовність до творчої діяльності.

Звісно, інші компоненти є також необхідними та важливими, і їх доречно проаналізувати окремо.

Мотиваційний компонент містить у собі професійні установки, інтереси, прагнення займатися професією дизайнера. Його основою є професійна спрямованість до творчості у сфері дизайну, в якій виражається позитивне ставлення до творчості, інтерес до неї, бажання вдосконалювати свою підготовку тощо. Ступінь сформованості професійного інтересу визначає характер роботи майбутнього дизайнера над собою з метою вдосконалення своїх творчих можливостей і здібностей, художніх навичок в образотворчому мистецтві, що є основою фахової компетентності дизайнера.

Емоційно-вольовий компонент психологічної готовності, як підкреслював В.О.Моляко, містить в собі почуття, вольові процеси, що забезпечують результативність діяльності, емоційний тонус, цілеспрямованість, самовладання,

наполегливість, ініціативність, рішучість, самостійність, самокритичність, самоконтроль. Але діяльність дизайнера не є стандартною професією і має деякі відмінності від більш розповсюджених професій. Перш за все, це проектна діяльність, що постійно ґрунтується на емоційній взаємодії між дизайнером та клієнтом, з одного боку, та емоційній взаємодії між іншими дизайнерами, що працюють у дизайнерській групі (дизайнерські проекти часто-густо виконуються так званою дизайнерською групою з декількох дизайнерів).

Оскільки проектна робота – це творчий процес, то емоційна складова в ньому є постійно і має важливе значення. Позитивний емоційний фон протягом проектування є запорукою результативності дизайнерського процесу взагалі та суттєво впливає на спрямованість образів дизайну, що є результатом процесу проектування.

Зміст психологічної готовності характеризується зв'язком інтелектуального й емоційного в сфері особистості. Так, знання та сприйняття дизайнером об'єкту проектування – важливий факт, але не менш важливим є осмислення фахівцем цього образу, тобто те, який зміст вносить сам проєктант у це явище. Зміст психологічної готовності визначає характер зв'язку між знаннями професійно-етичного особистісного змісту діяльності і його переживаннями. Крім того, важливим є факт передачі внутрішнього змісту об'єкта проектування від дизайнера до пересічної особистості, що є суб'єктом сприйняття дизайн-об'єктів. Тобто, переживання дизайнера безпосередньо сприймаються споживачем.

Не можна обмежуватись тільки накопиченням знань і розвитком творчого бачення. Не менше уваги треба приділяти і емоційній стороні, формуванню культури почуттів дизайнерів. А тому навчально-виховний процес у ВНЗ необхідно організувати так, щоб студенти відчували такі самі емоції і почуття, які виникають у споживачів дизайн-продукту під час користування дизайн-об'єктами. Серед вольових якостей, які забезпечують психологічну готовність до творчої діяльності дизайнера, психологи виділяють:

– цілеспрямованість (керування в роботі певною метою, здатність самостійно оцінювати перспективи довготривалих проєктів, ставити за мету та досягати виконання складних творчих задач);

– самовладання і витримка (збереження самоконтролю в напруженій емоційній ситуації);

– наполегливість (тривале збереження зусиль при досягненні поставленої мети та довгостроковому виконанні проєкта);

– ініціативність (готовність і вміння дизайнера виявляти творчий підхід до вирішення проблем, здатність не тільки запропонувати іноваційне вирішення виробничого завдання, а й захистити та обґрунтувати його під час творчого процесу, самодіяльність при виконанні професійних функцій);

– самостійність (відносна незалежність особистісного вирішення проблеми проєктування від зовнішніх впливів, здатність запропонувати іноваційний погляд при проєктуванні);

– рефлексивність (вміння аналізувати свої дії, помічати свої помилки, та прагнення їх виправити). Загалом дослідженням проблеми.

Дизайнерська діяльність є специфічною діяльністю в тому сенсі, що творчість це суттєва наповненість дизайну. Якщо в іншій професії з творчою діяльністю людина стикаєть час від часу, то в дизайні це постійний процес. Тому шкода, що завдається неготовністю до творчої діяльності у сфері дизайну є найглибшою серед інших професій, бо вона нівелює весь процес проєктування. Якщо під час роботи дизайнера творчість є відсутньою, весь результат часто-густо не має сенсу як такий.

У загальному вигляді творчу здатність можна визначити як комплекс властивостей і якостей особистості, що забезпечують їй можливість проявити себе у будь-якому виді людської діяльності яка творить особистісно.

Найбільш цікавою є позиція Д.Б.Богоявленської, яка вводить поняття інтелектуальної активності особистості,

обумовленої психічною структурою, притаманною креативному типу особистості.

Творчість є ситуативно нестимульованою активністю, що проявляється у прагненні вийти за межі заданої проблеми.

Особливої актуальності набувають творчі процеси в сучасних соціально-економічних умовах. Становлення ринкових відносин посилення конкурентної боротьби вимагає готовності до гнучкого реагування на динамічні зміни зовнішніх умов.

Висновки. Таким чином, під час викладання у педагогічному вузі на художньому факультеті, викладачам необхідно звертати увагу на якості особистості, які повинні бути сформовані для реалізації творчої діяльності майбутнього фахівця, тому що свідоме застосування інноваційних технологій передбачається навіть на базовому рівні. Якщо викладачі та й самі студенти будуть продовжувати удосконалювати свої якості і здібності, ми можемо сподіватися на те, що випускники зможуть створити іновативні авторські розробки в дизайні. Це буде свідчити про ефективність підготовки студентів у ВНЗ і дасть їм широке поле для професійної творчої діяльності.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б.Г. Психология и проблемы человекознания: Избр. психол. тр. / Б.Г. Ананьев / Под ред А. А. Бодалёва. – М. : "Ин-т практической психологии", Воронеж : НПО "МОДЭК", 1996. – 384 с.
2. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / К.А. Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1980. – 330 с.
3. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М., 1976. –141 с.
4. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу / Под общ. ред. Г.А. Балла, А.В. Киричука, Д.А. Леонтьева. – М. : Смысл, 1999. – 425 с.
5. Моляко В.А. Психологічна готовність до творчої праці / В.А. Моляко. – К., 1989. – 48 с.
6. Кудрявцев Т.В. Особенности личности и профессиональное самоопределение / Т.В. Кудрявцев, А.В. Сухарев // Вопросы психологии. – № 1. – 1985. – С. 86–93.

7. Пуни А.Ц. Некоторые психологические вопросы готовности к соревнованию в спорте: Избранные лекции / А.Ц. Пуни. – М. : Спорт, 1973. – 31 с.

8. Чепелева Н.В. Формування професійної компетентності в процесі вузівської підготовки психолога-практика / Н.В. Чепелева // Актуальні проблеми психології : Наукові записки Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименко. – К., 1999. – Вип. 19. – С. 200–215.

Я.В. Чеботова

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ГОТОВНОСТЬ СТУДЕНТА-ДИЗАЙНЕРА К ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ВУЗА

В статье всесторонне рассматривается проблема психологической готовности студента-дизайнера к творческой деятельности в рамках учебного процесса и дизайн-проектирования в частности. Автор подчеркивает, что методы активизации творческого процесса в дизайне оказывают существенное влияние в плане его эффективности и продуктивности. Особенно эффективны эти положения в условиях учебного процесса ВУЗа.

Ключевые слова: психологическая готовность, творчество, креативность, учебный процесс.

Y.V. Chebotova

PSYCHOLOGICAL READINESS OF THE STUDENT-DESIGNER TO CREATIVE ACTIVITIES WITHIN THE EDUCATIONAL ACTIVITY UNDER THE CONDITIONS OF HIGHER EDUCATION

Author comprehensively addresses the problem of psychological readiness of the student-designer to creative activities within the educational process and design engineering in particular. Author emphasizes that the methods enhancing the creative process in design have a significant impact in terms of its efficiency and productivity. These provisions are particularly effective in terms of the educational process of the university.

Keywords: psychological readiness, creativity and learning process.

Надійшла до редакції 05.07.2014 р.